

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
Харківський національний університет внутрішніх справ
Кафедра правового забезпечення підприємницької діяльності
та фінансової безпеки
Факультет № 6

ТЕКСТ ЛЕКЦІЇ

навчальної дисципліни «Гроші і кредит»
обов'язкових компонент
освітньої програми першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
072 Фінанси, банківська справа та страхування
(Фінансова безпека та фінансові розслідування)

за темою 10 – Сутність і функції кредиту

Харків
2023

ЗАТВЕРДЖЕНО

Науково-методичною радою
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Протокол від 30.08.2023 р. № 7

СХВАЛЕНО

Вченою радою факультету № 6
Протокол від 29.08.2023 р. № 7

ПОГОДЖЕНО

Секцією Науково-методичної ради
ХНУВС з гуманітарних,
соціально-економічних дисциплін
Протокол від 29.08.2023 р. № 7

Розглянуто на засіданні кафедри правового забезпечення підприємницької діяльності та фінансової безпеки факультету № 6 протокол від 29.08.2023 р. № 7

Розробники: доцент кафедри правового забезпечення підприємницької діяльності та фінансової безпеки факультету № 6 ХНУВС, к.е.н., доцент Фомін Г.Ф. проф. Чорна А.М.

Рецензенти:

доцент кафедри державно-правових дисциплін юридичного факультету Харківського національного університету імені В.Н.Карізіна, д.ю.н., доцент Солошкіна І.В.;

завідувач кафедри соціальних та економічних дисциплін факультету № 2 Харківського національного університету внутрішніх справ, к.е.н., доцент Ткаченко С.М.

ТЕМА 10. СУТНІСТЬ І ФУНКЦІЇ КРЕДИТУ

План лекції:

1. Необхідність та сутність кредиту.
2. Функції кредиту.

Рекомендована література:

Основна література

1. Алексєєв І. В., Колісник М.К. Гроші та кредит: навч. посіб. Київ: Знання, 2009. 254 с.
2. Аранчій В. І., Бойко Л. М., Черненко Л. В. Гроші та кредит: навч. посіб. Львів: Магнолія 2006, 2018. 362 с.
3. Бандурка О.М., Глущенко В.В., Глущенко А.С. Гроші та кредит: підручник, 2-ге вид., доп. і перероб. Львів: Магнолія 2006, 2014. 368 с.
4. Гроші та кредит: підручник / С.К. Реверчук, В.І. Грушко, Л.І. Дмитриченко та ін.; за ред. С.К. Реверчука. Київ: Знання, 2011. 382 с.
5. Гроші та кредит: навчальний посібник /О.Л. Шелест ... та ін. ; за ред О.Л. Шелеста. Харків: О.В. Бровін, 2014. 267 с.
6. Гроші та кредит : підручник / за ред. д.е.н., проф. О. В. Дзюблюка. Тернопіль: ТНЕУ, 2018. 892 с.
7. Ільчук П. Г. Гроші та кредит: підручник. Львів: Сорока, 2016. 410 с.
8. Коваленко Д. І. Гроші та кредит: теорія і практика: навч. посібник. 3-є видання. Київ: Центр учбової літератури, 2019. 352 с.
9. Наумов А. Ф. Гроші та кредит : в Україні і міжнародній економіці (теорія, практика): навчальний посібник. Миколаїв : В.Д. Швець, 2013. 295 с.
10. Про банки та банківську діяльність: Закон України від 7.12.2000 р. № 2121-III URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14>
11. Про заставу : Закон України № 2654-XII від 2.10.1992 р. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2654-12>
12. Про затвердження Положення про валютний нагляд: Постанова Правління НБУ від 03.01.2019 № 13 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0013500-19#n163>
13. Про затвердження Положення про ліцензування банків: Постанова Правління НБУ від 22.12.2018 № 149 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0149500-18>
14. Про Національний банк України: Закон України від 20.05. 1999 г. № 679 –XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/679-14>
15. Про систему гарантування вкладів фізичних осіб: Закон України від 23.02.2012 № 4452-VI URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4452-17>
16. Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг: Закон України від 12.07.2001 р. № 2664-III URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2664-14>
17. Тимохова Г. Б. Фінанси, гроші та кредит: навчальний посібник для студентів ВНЗ. Київ: Кондор, 2019. 592 с.
18. Щетинін А.І. Гроші та кредит : підручник. вид. 3-тє, перероб. та доп. Київ: Центр учб. літ., 2008. 430 с.

Допоміжна література

1. Вовчак О. Д., Бучко І. Є., Костак З. Р. Гроші та кредит: навчальний посібник. Київ: Центр учбової літератури, 2019. 424 с.
2. Гроші та кредит: підручник / П.Г. Ільчук, О.О. Коць, І.Ю. Кондрат, Н.Б. Ярошевич. Львів: Видавець ПП Сорока Т.Б., 2016. 412с.
3. Гроші та кредит: підручник / за ред. С.К. Реверчука. Київ: Знання, 2011. 382 с.
4. Гроші та кредит: навч. посіб. / М.І. Крупка, М.С. Мрочко, Б.М. Вишивана, І.М. Крупка, О.В. Остафіль та ін.; ред.: М. І Крупка; Львів. нац. ун-т ім.І.Франка. Львів, 2010. 406 с.
5. Гроші і кредит: в схемах та таблицях: навчальний посібник / К.Ф. Черкашина, Л.Ю. Сисоєва. Київ ЦП «КОМПРИНТ», 2013. 214 с.
6. Гроші та кредит: навч. посібник / І.В. Алексеев, М.К. Бондарчук. Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2017. 216 с.
7. Гроші та кредит: навч.-метод. посіб. для самостійного вивчення дисципліни / Т.О. Ставерська, І.Л. Шевчук, І.С. Андрющенко. Харків: Видавець Іванченко І.С., 2015. 88 с.
8. Коваленко Д. І. Гроші та кредит: теорія і практика: навч. посібник: 3-тє вид. допов. та перероб. Київ: Центр учбової літератури, 2011. 352 с.
9. Кредитування: теорія і практика: навч. посібник. Київ: Знання, КОО, 2010. 215 с.
10. Мицак О. В., Сороківська М. В. Фінанси, гроші та кредит: методичні вказівки і завдання до семінарських та практичних занять, самостійної роботи, тестові завдання. Львів: Видавництво Львівської комерційної академії, 2016.139 с.
11. Стахорська С. І. Тестові та практичні завдання з навчальної дисципліни «Гроші та кредит». Харків: ХНЕУ, 2013. 67 с.

Інтернет ресурси

1. Національний банк України: <http://www.bank.gov.ua>
2. Рада національної безпеки і оборони України: <http://www.rnbo.gov.ua/>
3. Урядовий портал: <http://www.kmu.gov.ua>
4. Державний комітет статистики України: <http://www.ukrstat.gov.ua>
5. Державна фіскальна служба України: <http://sfs.gov.ua/>
6. Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України: <http://www.me.gov.ua>
7. Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського: <http://www.nbuv.gov.ua/>

Текст лекції:

1. Необхідність та сутність кредиту

Кредит виник на певному етапі розвитку людського суспільства спочатку як явище випадкове, зумовлене особливими взаємовідносинами між товаровиробниками: коли продавцю потрібно було продавати товар, а в покупця не було грошей, щоб його купити (тому що він ще не виготовив свій товар, або виготовив, але не продав його), виникала потреба у передачі продавцем покупцеві товару з відстрочкою платежу, тобто в кредит. У цьому полягає найбільш загальна причина необхідності в кредиті.

Для одержання кредиту потрібно, щоб той, хто його надає, довіряв тому, хто хоче ним скористатися. Сам термін «кредит», що походить від латинського «credere», що означає «вірю». Коли ж однієї довіри недостатньо, оскільки існує великий ризик щодо своєчасного та повного повернення кредиту, необхідні певні гарантії того, хто має відповідні кошти, або страхової компанії.

З розвитком товарного виробництва, особливо коли воно набуває загального характеру, кредит стає обов'язковим атрибутом господарювання. Кредит допомагає уникнути кризових явищ, безперебійно здійснювати виробництво товарів та обмін ними. Отже, без кредиту нормальне функціонування товарного виробництва взагалі неможливе.

Економічною передумовою існування кредиту є отримання регулярних доходів тими, хто хоче ним скористатися.

Необхідність кредиту обумовлена кругооборотом основного та оборотного капіталів господарюючих суб'єктів різних форм власності. У ході

обороту в одних суб'єктів утворюються тимчасово вільні кошти, а в інших виникає потреба в них, тобто виникає необхідність залучити до господарського обороту додаткові кошти для безперебійного функціонування підприємства. Це протиріччя й вирішується за допомогою кредиту.

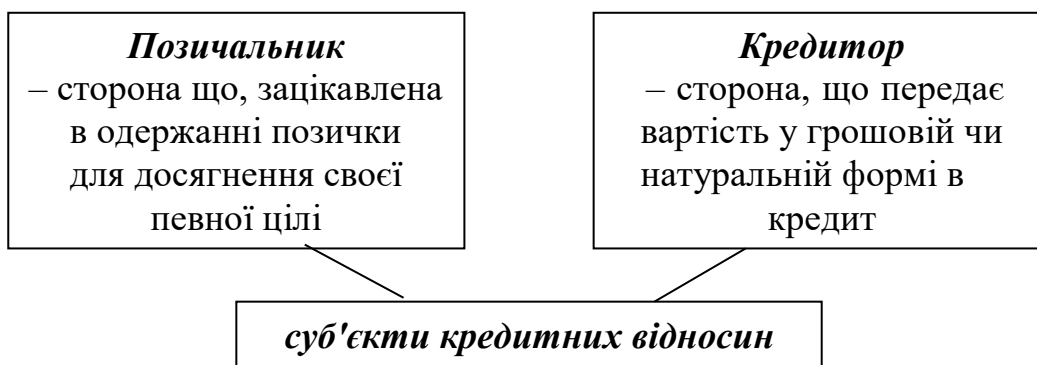
Таким чином, **кредит** – це суспільні економічні відносини між різними суб'єктами (юридичними та фізичним особами, державами) з приводу перерозподілу вартості в процесі передачі один одному в тимчасове користування вільних грошових коштів (або матеріальних засобів) на засадах зворотності, платності та добровільності.

Кредит об'єднує собі два процеси:

- 1) акумуляцію тимчасово вільних коштів;
- 2) вкладення або розміщення цих коштів.

Кредит обслуговує більшу частину товарних потоків, замінюючи традиційні товарно-грошові зв'язки обмінного характеру. Він виступає як важливий засіб забезпечення фінансово-господарської діяльності суб'єктів економіки.

У кредитних відносинах беруть участь не менше ніж дві сторони:

Таким чином, кредит виражає економічні відносини між кредитором та позичальником, які виникають під час одержання позички, користування нею та її повернення. Як правило, відносини між суб'єктами кредитної угоди мають добровільний характер.

А ті грошові чи матеріальні цінності, затрати чи проекти, відносно яких укладається кредитна угода, є **об'єктом кредиту**.

За суб'єктами кредитної угоди та їх комбінацією можна виділити такі типи та різновиди кредитних відносин:

1. Відносини, в яких з одного боку приймає участь банк (Б):

- Б → підприємство;
- Б → фізична особа;
- Б → Б;
- Б → держава (купуючи державні цінні папери).

2. Відносини між підприємствами, організаціями, товариствами (П):

- П → П;
- П → фізична особа;
- П → Б (купуючи цінні папери, емітовані банком);

П → держава (купуючи державні цінні папери).

Кредитні відносини між підприємствами, організаціями і товариствами, з одного боку, та населенням з іншого. Такі відносини є дуже поширеними.

3. Відносини, в яких приймає участь населення:

фізична особа → П (купуючи корпоративні цінні папери);

фізична особа → Б;

фізична особа → держава (купуючи державні цінні папери);

фізична особа → фізична особа.

Населення кредитує банки через вклади в них, купівлю їхніх сертифікатів або інших цінних паперів (банківських векселів) тощо. Кошти населення сьогодні у розвинутих країнах є основним кредитним ресурсом банків.

Кредитні відносини, що виникають між двома фізичними особами (громадянами), є самими незахищеними з точки зору закону, якщо тільки не завірені нотаріально.

4. Відносини, в яких приймає участь держава:

держава → підприємство;

держава → Б;

держава → держава.

5. Зовнішньоекономічні кредитні відносини, коли суб'єктами кредитної угоди виступають міжнародні фінансово-кредитні установи (ФКУ), банки та окремі фірми.

міжнародні ФКУ → держава;

міжнародні ФКУ → підприємство;

міжнародні ФКУ → Б.

Кожен тип кредитних відносин має свою специфіку, яка насамперед визначається складом суб'єктів цих відносин. У свою чергу, це визначає умови кредитної угоди (об'єкти кредитування, умови користування кредитом та погашення його тощо).

В умовах ринкової економіки об'єктом кредитних відносин є гроші як загальний ресурс, за допомогою якого можна придбати всі інші ресурси – матеріальні, технічні, трудові, природні тощо.

Кредитні відносини відрізняються від фінансових тим, що вони виникають з приводу перерозподілу вартості на засадах повернення. Надана у тимчасове користування вартість через певний час повинна повернутися до її власника. Цим кредит відрізняється від товару, який після продажу його переходить від продавця до покупця.

Передумовою повернення кредиту є кругообіг основного та оборотного капіталу або одержання доходів позичальником.

Якщо надана у позичку вартість до кредитора не повертається, то кредит втрачає свою економічну сутність. Він перетворюється на подарунок або на крадіжку.

Характерною рисою кредиту є сплата процентів за користування ним.

Отже, в економіці країни постійно є кошти, які можуть бути використані як кредитні ресурси для надання позичок:

- 1) залишки коштів на рахунках у банках;

- 2) грошові заощадження населення;
- 3) залишки коштів, що знаходяться на рахунках державних і місцевих бюджетів;
- 4) гроші, що знаходяться «у дорозі». Оскільки розрахунки між підприємствами здійснюються у безготівковому порядку, існує визначений час між списанням коштів з одного рахунка й зарахуванням їх на інший рахунок, що можна використовувати як кредитний ресурс;
- 5) як кредитний ресурс банки іноді можуть використати власний капітал:
 - статутний фонд;
 - резервний фонд та ін.;
- 6) НБУ використовує як кредитний ресурс гроші в обігу, що випускаються на кредитній основі шляхом утворення пасивів (дійсних внесків). У такий же спосіб утворюють внески й комерційні банки.

Сукупність усіх коштів, які можна використовувати в якості кредитних ресурсів являє собою *позичковий фонд (капітал) країни*. Позичковий капітал перебуває у постійному русі, породжуючи виникнення кредитних відносин. Тому нерідко **кредит** трактується як *форма руху позичкового капіталу*.

2. Функції кредиту

Сутність кредиту проявляється через його *функції*. Функція має об'єктивний характер, кожна з них виконує конкретну «роботу».

Кредиту притаманна **перерозподільча функція**, тобто за його допомогою відбувається перерозподіл вартості на засадах повернення. Ця функція властива всім формам та видам кредиту. Перерозподілятися може тільки вартість (як у товарній, так і в грошовій формі), котра в даний момент є вільною. При цьому власник вартості не змінюється, ним лишається кредитор. Позичальник тимчасово користується лише споживчою вартістю наданих у кредит речей чи грошових ресурсів.

Другою функцією кредиту є створення грошей для грошового обігу – **емісійна функція**, її виконує лише банківський кредит, саме методами кредитної експансії (розширення кредиту) та кредитної рестрикції (звуження кредиту) регулюється кількість грошей в обігу.

Між обома функціями кредиту (перерозподільчою та емісійною) існує тісний зв'язок.

Одноєю з функцій кредиту є **регулювання економіки**: кредит дозволяє залучати матеріальні ресурси чи грошові кошти в ті галузі економіки, що найбільше цього потребують.

Контрольна функція – забезпечується контроль за дотриманням умов та принципів кредиту з боку суб'єктів кредитної угоди.

Ще в економічній літературі називають такі функції кредиту:

- акумуляцію та мобілізацію грошового капіталу;
- економію витрат обігу;
- прискорення концентрації та централізації капіталу.